

สมรรถนะ ครูบรรณารักษ์

Competencies of Teacher Librarians

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สังวาลย์ ตุกพิมาย

2025

สมรรถนะครูบรรณารักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัจฉา ทุกพินาย
(Ph.D. Library and Information Science)

สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

2568

สมรรถนะครูบรรณารักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สัจฉาภรณ์ ตุ๊กพิมาย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2568

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สัจฉาภรณ์ ตุ๊กพิมาย

สมรรถนะครูบรรณารักษ์. - สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. 2568.

344 หน้า.

1. บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์--ครู. I. ชื่อเรื่อง

370.72

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

ศูนย์ผลิตสื่อ ตำรา และสิ่งพิมพ์ดิจิทัล มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

186 หมู่ 1 ถนนสุรินทร์ - ปราสาท ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง

จังหวัดสุรินทร์ 32000

ISBN 978-616-619-625-2

คำนำ

หนังสือเรื่องสมรรถนะครูบรรณารักษ์ รวบรวมขึ้นเพื่อให้ครูบรรณารักษ์ นักศึกษา และผู้สนใจทราบถึงสมรรถนะความรู้ ความสามารถของครูบรรณารักษ์ในการปฏิบัติงาน ด้านการจัดการศึกษา การจัดการห้องสมุดโรงเรียน การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ จัดหาและการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศเพื่อจัดบริการ งานบริการของห้องสมุด การจัดกิจกรรมของห้องสมุด ครูบรรณารักษ์กับการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศ ถึงแม้จะมีหนังสือด้านนี้อยู่แล้วมากมาย แต่เพื่อให้เกิดความรู้และกระบวนการปฏิบัติงานห้องสมุดโรงเรียน พร้อมทั้งใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร คุรุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ผู้เขียนจึงรวบรวมเพื่อพัฒนาหนังสือเล่มนี้ขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าของหนังสือทุกท่านที่ปรากฏในบรรณานุกรม และวิทยากรทุกท่านในการอบรมการเขียนตำราระดับอุดมศึกษาที่มีคุณภาพ รุ่นที่ 8 จัดโดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ขอบพระคุณคณะกรรมการกลั่นกรองตำราเล่มนี้ก่อนเผยแพร่ ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่ส่งเสริมการจัดทำตำรา พร้อมทั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชที่สนับสนุนข้อมูลและทรัพยากรสารสนเทศในการค้นคว้าเรียบเรียง ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าตำรานี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาและผู้สนใจทั่วไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สังวาลย์ ตุกพิมาย

เมษายน 2568

สารบัญ

	หน้า
คำนำ.....	(1)
สารบัญ.....	(3)
สารบัญตาราง.....	(7)
สารบัญภาพ.....	(9)
บทที่ 1 สมรรถนะครูบรรณารักษ์.....	1
นิยามและลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์.....	1
บทบาทของครูบรรณารักษ์ในการจัดการศึกษา.....	6
ครูบรรณารักษ์กับการจัดการศึกษา.....	11
การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning.....	15
กระบวนการเรียนรู้.....	18
การประเมินผลการเรียนรู้.....	25
การพัฒนาบทบาทของครูบรรณารักษ์ในการจัดการศึกษา.....	29
บทบาทของครูบรรณารักษ์ในการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21.....	31
สรุป.....	34
บทที่ 2 งานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	37
ความหมายของการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	37
ความสำคัญของการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	38
วัตถุประสงค์ของงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	40
วิธีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	41
การจัดหาหนังสือแบบได้เปล่าและการแลกเปลี่ยน.....	43
การเลือกทรัพยากรสารสนเทศ.....	53
ปัญหาและแนวทางการพัฒนาในงานจัดหาทรัพยากรสารสนเทศ.....	56
แนวโน้มและนวัตกรรมในการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศในอนาคต.....	60
สรุป.....	63

	หน้า
บทที่ 3 งานการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศ	65
ความหมายของการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศก่อนออกบริการ	65
ความสำคัญของการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศก่อนออกบริการ	66
วัตถุประสงค์ของการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศ	67
การเตรียมหนังสือเพื่อให้บริการ	68
การจัดหมู่หนังสือ	73
การจัดเรียงหนังสือบนชั้น	81
บัตรรายการ	82
ปัญหาในกระบวนการเตรียมทรัพยากรสารสนเทศก่อนออกให้บริการ	102
สรุป	109
บทที่ 4 งานการวิเคราะห์และทำรายการบรรณานุกรม	111
งานวิเคราะห์หมวดหมู่ทรัพยากรสารสนเทศ	111
ขั้นตอนการปฏิบัติงานการจัดการสารสนเทศ	116
การทำรายการทรัพยากรสารสนเทศระบบ MARC21	130
ตัวอย่างการลงรายการทรัพยากรสารสนเทศในระบบห้องสมุดอัตโนมัติ	151
Liberty	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการวิเคราะห์ทรัพยากรสารสนเทศ	173
ความท้าทายการทำรายการบรรณานุกรม และแนวโน้มในอนาคต	178
สรุป	179
บทที่ 5 งานบริการของห้องสมุด	181
ความสำคัญของงานบริการห้องสมุด	182
วัตถุประสงค์ของการบริการห้องสมุด	183
องค์ประกอบของงานบริการห้องสมุด	186
การบริการตามประเภทของกลุ่มเป้าหมาย	194
ประเภทของงานบริการห้องสมุด	198
องค์ประกอบที่ทำให้งานบริการห้องสมุดประสบความสำเร็จ	200

สรุป	202	หน้า
บทที่ 6	งานจัดกิจกรรมของห้องสมุด	203
	ความหมายของการจัดกิจกรรมห้องสมุด	203
	ความสำคัญของการจัดกิจกรรมห้องสมุด	204
	วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมห้องสมุด	205
	หลักของการจัดกิจกรรมห้องสมุด	206
	ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมห้องสมุด	208
	กิจกรรมห้องสมุด	210
	องค์ประกอบที่ทำให้งานจัดกิจกรรมห้องสมุดประสบความสำเร็จ	219
	สรุป	228
บทที่ 7	งานให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	229
	ความหมายของการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	229
	ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	230
	วัตถุประสงค์ของการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	231
	ประโยชน์ของการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	232
	ลักษณะการจัดการศึกษาให้ผู้ใช้ห้องสมุด	234
	ขั้นตอนในการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุดโรงเรียน	236
	เทคนิคและวิธีการในการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	237
	การประเมินผลการให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุด	240
	ปัจจัยที่ทำให้การให้การศึกษาแก่ผู้ใช้ห้องสมุดประสบความสำเร็จ	241
	สรุป	249
บทที่ 8	คู่มือบรรณารักษ์กับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	251
	ความหมายของเทคโนโลยีสารสนเทศ	251
	ความสำคัญเทคโนโลยีสารสนเทศกับห้องสมุด	253
	เทคโนโลยีสารสนเทศกับห้องสมุดโรงเรียน	254

(6)

สื่อสังคมออนไลน์กับครอบครัว	275
ผลกระทบด้านเทคโนโลยีต่อห้องสมุด	283
	หน้า
บทที่ 8 ครอบครัวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (ต่อ)	
ความท้าทายและอุปสรรคในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในห้องสมุด	286
สรุป	287
บรรณานุกรม	289
.....	
บรรณานุกรม.....	303
ภาคผนวก ตัวอย่างแผนการสอน	1-38
หน้า	
ประวัติผู้เขียน.....	346

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.1	สมรรถนะครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัด สุรินทร์...	7
1.2	ลักษณะของการเรียนรู้.....	23
4.1	เขตข้อมูล 02X-8XX.....	135

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1.1	สรุปเน้นเชิงนโยบายด้านการทดสอบและ ประเมินผล.....	28
2.1	กระบวนการสั่งซื้อ.....	42
3.1	ตัวอย่างตราขงประทับ.....	71
3.2	ตัวอย่างกรอบทะเบียนตราขง.....	72
3.3	ตัวอย่างตราขงประทับขอบหนังสือ.....	72
3.4	ตัวอย่างตราขงประทับหนังสืออ้างอิง.....	72
3.5	ตัวอย่างตราขงประทับงานวิจัย.....	72
3.6	ตัวอย่างตราขงประทับข้อมูลท้องถิ่น.....	73
3.7	ตัวอย่างตราขงประทับวันที่.....	73
4.1	แบบบันทึกรายการวิเคราะห์หมวดหมู่.....	122
4.2	แสดงหน้าจอ OPAC ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ Liberty.....	152
4.3	แสดงไอคอน Login เข้าระบบ.....	153
4.4	แสดงหน้าจอภาพหน้าจอหลักระบบ Liberty	153
4.5	แสดงหน้าจอ Cataloging Home.....	154
4.6	แสดงประเภทบรรณานุกรม BibType ของทรัพยากร.....	154
4.7	แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับบรรณานุกรมที่เป็นเอกสาร.....	155
4.8	แสดงหน้าจอที่จะสร้าง Template หนังสือใหม่.....	155
4.9	แสดงรายการ Tag ที่ต้องการเลือก.....	156
4.10	แสดงการเพิ่ม tag 260 รายละเอียดสำนักพิมพ์.....	157
4.11	แสดง tag 260 รายละเอียดสำนักพิมพ์.....	157
4.12	แสดงการลงรายการเมืองที่พิมพ์.....	157
4.13	แสดงการลงรายการปีที่พิมพ์.....	158
4.14	แสดงรายละเอียดทั้งหมดของ tag 260.....	158
4.15	แสดงรายการ tag ต่าง ๆ สำหรับการลงรายการบรรณานุกรมหนังสือ.....	159
4.16	แสดงรายละเอียดรายการที่ลงรายการไว้.....	160

4.17	แสดงหน้าจอการวิเคราะห์และลงรายละเอียดบรรณานุกรมหนังสือ	161
4.18	แสดงชื่อเรื่องที่เพิ่มใหม่.....	161
4.19	แสดงรายละเอียดที่ลงรายการเรียบร้อยแล้ว.....	162
ภาพที่	หน้า	
4.20	ภาพแสดงผลลงรายการเมื่อบันทึกข้อมูลเรียบร้อยแล้ว.....	163
4.21	แสดงการเพิ่มบาร์โค้ดเล่มแรกของหนังสือ.....	164
4.22	ภาพแสดงการลงรายละเอียดบาร์โค้ด.....	164
4.23	แสดงรายการบันทึกบาร์โค้ดเล่มแรกเรียบร้อยแล้ว.....	165
4.24	แสดงการเพิ่มบาร์โค้ดหลายจำนวน.....	165
4.25	แสดงบาร์โค้ดของฉบับซ้ำแล้วกดปุ่ม View Catalog Resource.....	166
4.26	แสดงข้อมูลหนังสือพร้อมบาร์โค้ด.....	166
4.27	แสดงหน้าจอการค้นหาบาร์โค้ด.....	167
4.28	แสดงขั้นตอนการค้นบาร์โค้ดตามคำสั่ง.....	167
4.29	แสดงขั้นตอนการจัดเรียงบาร์โค้ด.....	168
4.30	แสดงรายการโดยเรียงตามบาร์โค้ดหนังสือ.....	169
4.31	แสดงภาพเมนูการออกรายงาน.....	169
4.32	การเลือกรูปแบบ.....	170
4.33	การ Download.....	170
4.34	การ Save.....	170
4.35	แสดงบาร์โค้ดหนังสือ.....	171
4.36	คำสั่งรูปแบบ Lable San General Surin.....	171
4.37	Lable San General Surin รูปแบบสันหนังสือ 4 บรรทัด.....	172
4.38	Lable San Long Surin รูปแบบสันหนังสือแบบยาว.....	172
5.1	เครื่องบริการสืบค้นทรัพยากรสารสนเทศ (OPAC).....	193
6.1	กิจกรรมรักการอ่าน.....	209
6.2	การจัดกิจกรรมเล่าเรื่องจากหนังสือ.....	217

7.1	การให้การศึกษาแก่ ผู้ใช้บริการ.....	235
8.1	ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ULIBM.....	256
8.2	หน้าจอหลักของระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ULIBM.....	257
8.3	การป้อน URL เพื่อเข้าสู่เว็บไซต์ ระบบ.....	258
8.4	หน้าจอ Homepage ของเว็บไซต์ ระบบ.....	259
8.5	เมนูการสืบค้นข้อมูลแบบ Basic Search.....	260
8.6	ตัวอย่างการป้อนคำค้น ขอบเขตเงื่อนไขการ ค้น.....	261

ภาพที่		หน้า
8.7	ปุ่มควบคุมคำสั่งการ สืบค้น.....	261
8.8	ผลการสืบค้น.....	262
8.9	ขั้นตอนการเข้าสู่โมดูล Advance Search.....	262
8.10	เมนูส่วนการสืบค้นข้อมูลแบบ Advanced Search.....	263
8.11	การป้อนชุดคำค้นและการเชื่อมชุดคำค้นด้วยตรรก布林.....	264
8.12	ผลการสืบค้น โดยใช้ตรรก布林 “AND” เป็นตัวเชื่อม.....	264
8.13	ขั้นตอนการ Save & Export.....	265
8.14	เมนูส่งออกรายการที่บันทึกไว้และเมนูลบทั้งหมด.....	265
8.15	รูปแบบการส่งออกและรูปแบบการแสดงผลพร้อมทั้งผลการ Export ของ ข้อมูลที่เลือก.....	266
8.16	การสืบค้นสารสนเทศที่ต้องการ.....	267
8.17	หน้าจอแสดงรายละเอียดของสิ่งพิมพ์ ซึ่งแบ่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน.....	267

8.18	หน้าจอตอบรับการทำการจอง.....	268
8.19	การเข้าสู่โมดูลการจัดการข้อมูลเบื้องต้นของสมาชิก.....	268
8.20	หน้าจอ Login เพื่อเข้าสู่โมดูลการจัดการข้อมูลเบื้องต้นของสมาชิก.....	269
8.21	หน้าจอข้อมูลสมาชิก.....	270
8.22	หน้าจอการปรับปรุงข้อมูลเบื้องต้นของสมาชิก.....	271
8.23	หน้าจอการใช้งานเมนู Contact.....	272
8.24	หน้าจอการใช้งานของเมนู Close Service.....	272
8.25	หน้าจอการใช้งานของเมนู Resource Type.....	273
8.26	หน้าจอการใช้งานของเมนู Web board.....	274
8.27	วิธีทัศน์ให้ข้อมูลที่เผยแพร่บนยูทิวบ์.....	276
8.28	แบบยื่นคำขอใช้บริการผ่านเมล.....	278
8.29	ตัวอย่างบล็อก ส่วนตัว.....	279
8.30	ตัวอย่างการใช้ทวิตเตอร์ในการเผยแพร่ข้อมูลของสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.....	280
8.31	วิธีทัศน์แนะนำสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี สารสนเทศ.....	281
8.32	เฟชบุ๊กของสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยี สารสนเทศ.....	282

บทที่ 1

สมรรถนะครูบรรณารักษ์

ด้วยหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารานเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผลิตบัณฑิตเพื่อเป็นครูบรรณารักษ์ มีทักษะด้านการจัดการห้องสมุด โรงเรียน การจัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้ห้องสมุด และมีทักษะการสอนในรายวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ห้องสมุด เช่น รายวิชาการใช้ห้องสมุด รายวิชาการศึกษาค้นคว้าและการสร้างองค์ความรู้ รายวิชาการรู้สารสนเทศ รายวิชาภาษาไทยและการค้นคว้า เป็นต้น โดยมีปรัชญาการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย คือ เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นสู่สากล ยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ และมุ่งสร้างนวัตกรรมที่เพิ่มคุณค่า และมูลค่าในระดับสากล การพัฒนาหลักสูตรมีความสอดคล้องปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัย โดยหลักสูตรได้พัฒนา/ปรับปรุงตามแนวทางการเน้นผลลัพธ์การเรียนรู้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านจริยธรรม และด้านลักษณะบุคคล ใช้การออกแบบ Outcome base Education (OBE) มีการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับหลักสูตร (PLOs) ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับรายวิชา (CLOs) ผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับบทเรียน (LLOs) และผลลัพธ์การเรียนรู้ระดับชั้นปี (YLOs) ที่เป็นไปตามปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัย ดังนั้นหนังสือเล่มนี้มุ่งนำเสนอถ่ายทอดสมรรถนะและลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูบรรณารักษ์ในการปฏิบัติงานในห้องสมุดโรงเรียนในปัจจุบัน เพื่อให้ครูบรรณารักษ์พัฒนาตนเอง (Reskill-Upskill) ห้องสมุดโรงเรียนในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญย่อมต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศและบริการ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้ใช้ห้องสมุด บุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียนก็คือ "ครูบรรณารักษ์" ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาททั้งในฐานะครูผู้สอนและบรรณารักษ์ที่ให้บริการ (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์. 2019)

นิยามและลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์

ด้วยความสำคัญและบทบาทของครูบรรณารักษ์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคหลอมรวมสื่อและสารสนเทศครูบรรณารักษ์ในยุคนี้ต้องมีทักษะการสืบค้นและแสวงหาข้อมูลและต้องมีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครูบรรณารักษ์ต้องมีทักษะและส่งเสริมการใช้บริการห้องสมุดให้ทันต่อเปลี่ยนแปลง และความต้องการของผู้ใช้บริการและสังคม

โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียน ครูบรรณารักษ์ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรสารสนเทศ แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนและการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ดังนั้นครูบรรณารักษ์

ครูบรรณารักษ์จึงต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อให้บริการข้อมูลที่มีประสิทธิภาพแก่ ครู และนักเรียนในโรงเรียน

นิยามของครูบรรณารักษ์

ครูบรรณารักษ์ (Teacher Librarian) เป็นคำที่มีการใช้อย่างแพร่หลายในวงการห้องสมุดโรงเรียน โดยเฉพาะในประเทศที่มีการพัฒนาการศึกษาและห้องสมุดโรงเรียนเป็นอย่างดี เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย สิงคโปร์ และฮ่องกง (นฤมล เทพนวล. 2020) ในประเทศไทย คำว่า "ครูบรรณารักษ์" ปรากฏในมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียน พ.ศ. 2556 ของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ว่า ครูบรรณารักษ์ หมายถึง ครูที่ปฏิบัติหน้าที่บรรณารักษ์ในห้องสมุดโรงเรียน (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ. 2556)

อมรา ปฐกัญญาบุรณ (2021) ได้ให้ความหมายของครูบรรณารักษ์ว่า หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการจัดระบบสารสนเทศและความรู้ต่าง ๆ ในห้องสมุดโรงเรียน เพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน ตลอดจนให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้

สมาคมห้องสมุดโรงเรียนระหว่างประเทศ (International Association of School Librarianship (IASL) ได้ให้คำนิยามของครูบรรณารักษ์ว่า เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิทางด้านการศึกษาและบรรณารักษศาสตร์ มีความรับผิดชอบในการวางแผน บริหารจัดการ และประเมินผลการดำเนินงานของห้องสมุดโรงเรียน เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของนักเรียนและครู (IASL. 2018)

ครูบรรณารักษ์ตามนิยามของ American Library Association (ALA) (ALA. 2021) ครูบรรณารักษ์ คือ “ผู้ที่มีความรู้ความสามารถและมีทักษะในการจัดการทรัพยากรสารสนเทศในห้องสมุดโรงเรียน และมีบทบาทในการช่วยเหลือครู นักเรียน ผู้ใช้บริการในการค้นหาสารสนเทศ การใช้ข้อมูล การเขียนอ้างอิง และยังมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงสอนให้ผู้ใช้งานสารสนเทศเข้าถึงสารสนเทศที่จำเป็นในการจัดการเรียนการสอน การจัดทำรายงาน การวิจัยของครู การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของนักเรียน

จากนิยามต่าง ๆ ข้างต้น อาจสรุปได้ว่า ครูบรรณารักษ์ หมายถึง บุคลากรในโรงเรียนที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการห้องสมุดโรงเรียน โดยมีบทบาททั้งในฐานะครูผู้สอนและบรรณารักษ์ที่

ให้บริการ มีหน้าที่ในการจัดหา จัดเก็บ และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศ รวมทั้งจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใช้บริการ

ลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์

ครูบรรณารักษ์มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ ความเชี่ยวชาญด้านสารสนเทศ การสนับสนุนการเรียนรู้ การเป็นผู้นำทางการศึกษา และความสามารถในการสื่อสาร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ความเชี่ยวชาญด้านสารสนเทศ คือ ครูบรรณารักษ์ต้องมีความรู้ ทักษะการสืบค้น ทักษะการจัดการสารสนเทศ รวมถึงทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้บริการสารสนเทศที่มีคุณภาพ (Miller & Frazier. 2017)
 2. การสนับสนุนการเรียนรู้ ครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใช้บริการ โดยการจัดกิจกรรมการศึกษา เช่น การสัมมนา การอบรม และการจัดทำสื่อการเรียนการสอน (Harris. 2011)
 3. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ ครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยการจัดพื้นที่ในห้องสมุดให้เหมาะสมและเป็นมิตรต่อผู้ใช้
 4. การส่งเสริมการอ่าน ครูบรรณารักษ์มีหน้าที่ในการส่งเสริมการอ่าน และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น การจัดงานหนังสือ การจัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศการอ่านนิทาน หรือการทำเวิร์กช็อป (Workshop) เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ
 5. ทักษะการสอน ครูบรรณารักษ์มีทักษะในการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและใช้สารสนเทศได้อย่างถูกต้อง รวมถึงการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ทั้งนี้ครูบรรณารักษ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียน การออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายจะช่วยเสริมสร้างทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (Gulikers et al.. 2004)
 6. ความสามารถในการสื่อสาร ครูบรรณารักษ์ต้องมีทักษะในการสื่อสารที่ดี เพื่อให้สามารถสื่อสารกับผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใช้บริการเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้การให้บริการมีคุณภาพ
 7. การทำงานร่วมกับครูและผู้บริหาร ครูบรรณารักษ์ต้องมีความสามารถในการทำงานร่วมกับครูและผู้บริหารโรงเรียน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนที่ผสมผสานการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ การเขียนรายงาน การเขียนอ้างอิง การนำเสนอผลงาน เป็นต้น
- ทั้งนี้ยังมีนักวิชาการกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์ที่แตกต่างจากครูผู้สอน

วิชาอื่น ๆ และบรรณารักษ์ห้องสมุดประเภทอื่น ๆ มีดังนี้

1. การมีบทบาทคู่ (Dual Role) ครูบรรณารักษ์มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญคือการมีบทบาทคู่ (Dual Role) กล่าวคือ ทำหน้าที่ทั้งในฐานะครูผู้สอนและบรรณารักษ์ผู้ให้บริการ ดังที่ เชิร์ช (Church. 2018) ได้กล่าวว่า ครูบรรณารักษ์ต้องเป็นทั้งนักการศึกษาและนักบรรณารักษศาสตร์ในคนเดียวกัน โดยต้องนำความรู้และทักษะทั้งสองด้านมาบูรณาการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้ใช้บริการ ในฐานะครู ครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนวิชาการใช้ห้องสมุด ทักษะการรู้สารสนเทศ (Information Literacy) และทักษะการรู้ดิจิทัล (Digital Literacy) เพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะในการเข้าถึง ประเมิน และใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ (วัชร คำพุฒ. 2023) นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังต้องให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนวิชาอื่น ๆ ในการวางแผนและจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการการใช้ห้องสมุดและทรัพยากรสารสนเทศ ในฐานะบรรณารักษ์ ครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการบริหารจัดการห้องสมุด การจัดหา จัดเก็บ และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศ รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของผู้ใช้บริการ (รุ่งทิพย์ สิงพร. 2018)

2. การเป็นผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leader) ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งของครูบรรณารักษ์คือการเป็นผู้นำทางวิชาการในโรงเรียน ครูบรรณารักษ์ต้องมีบทบาทในการสนับสนุนการเรียนการสอนและการพัฒนาหลักสูตร การจัดหาและแนะนำทรัพยากรสารสนเทศที่สอดคล้องกับหลักสูตรและความต้องการของครูและนักเรียน (สมหญิง กลั่นศิริ. 2022) ในฐานะผู้นำทางวิชาการ ครูบรรณารักษ์ต้องมีความรู้และความเข้าใจในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน มีทักษะในการวิเคราะห์หลักสูตรและความต้องการของผู้ใช้บริการ เพื่อจัดหาทรัพยากรสารสนเทศและจัดบริการที่สอดคล้องกับความต้องการ (Oberg. 2019) นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังต้องมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการเรียนการสอน

3. การเป็นผู้สอนทักษะการรู้สารสนเทศ (Information Literacy Instructor) ลักษณะเฉพาะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครูบรรณารักษ์คือการเป็นผู้สอนทักษะการรู้สารสนเทศให้แก่นักเรียน ในยุคสังคมสารสนเทศที่มีข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก นักเรียนจำเป็นต้องมีทักษะในการเข้าถึง ประเมิน และใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ครูบรรณารักษ์จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศให้แก่นักเรียน (ไพโรจน์ สติธยากร. 2020) การสอนทักษะการรู้สารสนเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เนื่องจากทักษะดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking Skills) ของนักเรียน ดังที่ ริคคิง (Riedling. 2019) ได้กล่าวว่า ทักษะการรู้สารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการ

เรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่จะช่วยให้นักเรียนสามารถค้นหา ประเมิน และใช้สารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Specialist) ในยุคดิจิทัล ครูบรรณารักษ์ต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อสามารถให้บริการและสนับสนุนการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ จอห์นสตัน และ กรีน (Johnston and Green. 2018) ได้กล่าวว่า ครูบรรณารักษ์ต้องมีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อสามารถแนะนำและสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนและการเรียนรู้ของครูและนักเรียนได้ ครูบรรณารักษ์ต้องสามารถใช้และแนะนำการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการสืบค้นสารสนเทศ การจัดการสารสนเทศ และการนำเสนอสารสนเทศ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ (นฤมล เทพนวล. 2020)

5. การเป็นนักจัดการความรู้ (Knowledge Manager) ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งของครูบรรณารักษ์คือการเป็นนักจัดการความรู้ในโรงเรียน ครูบรรณารักษ์มีบทบาทในการรวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน เช่น ผลงานวิจัยในชั้นเรียนของครู ผลงานทางวิชาการของครูและนักเรียน เป็นต้น (ณัฐพร ธรรมสัจย์. 2021) นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโรงเรียน เพื่อให้เกิดการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ระหว่างครูและนักเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน (สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์. 2019)

6. การมีบทบาทในการส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ (Reading and Learning Promoter) ครูบรรณารักษ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ของนักเรียน โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่แก่นักเรียน (พัชณิตย์ สดชื่น. 2022) กิจกรรมส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ที่ครูบรรณารักษ์จัดขึ้น เช่น การเล่านิทาน การแนะนำหนังสือ การจัดนิทรรศการ การแข่งขันทักษะทางวิชาการ เป็นต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียนให้เข้ามาใช้บริการห้องสมุดและใช้ทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดในการเรียนรู้ (วัชรီ คำพุด. 2023)

7. การเป็นนักวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Researcher) ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งของครูบรรณารักษ์คือการเป็นนักวิจัยในชั้นเรียน ครูบรรณารักษ์ต้องสามารถทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาการใช้ห้องสมุดและทักษะการรู้สารสนเทศ รวมทั้งพัฒนาการให้บริการของห้องสมุดโรงเรียน (มาลี ลำสกุล. 2018) การวิจัยในชั้นเรียนของครูบรรณารักษ์อาจ

เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการสอนทักษะการรู้สารสนเทศ การพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการอ่าน หรือการพัฒนาบริการของห้องสมุด เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการและ สนับสนุนการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อมรา ปฐกัญญ์. 2021)

กล่าวโดยสรุป ครูบรรณารักษ์เป็นบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียน การสอนและการเรียนรู้ในโรงเรียน โดยมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากครูผู้สอนวิชาอื่น ๆ และ บรรณารักษ์ห้องสมุดประเภทอื่น ๆ ได้แก่ การมีบทบาทคู่ (Dual Role) การเป็นผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leader) การเป็นผู้สอนทักษะการรู้สารสนเทศ (Information Literacy Instructor) การเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Specialist) การเป็นนักจัดการความรู้ (Knowledge Manager) การมีบทบาทในการส่งเสริมการ อ่านและการเรียนรู้ (Reading and Learning Promoter) และการเป็นนักวิจัยในชั้นเรียน (Classroom Researcher) ลักษณะเฉพาะเหล่านี้ทำให้ครูบรรณารักษ์ต้องมีความรู้ ทักษะ และ คุณลักษณะที่หลากหลาย เพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสนับสนุนการเรียน การสอนและการเรียนรู้ของผู้ใช้บริการได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การพัฒนาครูบรรณารักษ์ให้มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ห้องสมุดโรงเรียนสามารถ ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามเป้าหมายในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของ โรงเรียน

บทบาทของครูบรรณารักษ์ในการจัดการศึกษา

บทบาทของครูบรรณารักษ์ในโรงเรียนในปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในการจัดการ ห้องสมุดและให้บริการแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด ทั้งนี้ครูบรรณารักษ์มีบทบาทที่สำคัญดังนี้

1. ครูบรรณารักษ์ต้องให้บริการสารสนเทศ (Gulikers et al., 2004) ครูบรรณารักษ์มี หน้าที่ในการจัดการห้องสมุดและให้บริการสารสนเทศ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งรวมถึงการช่วยนักเรียนค้นหาข้อมูล สอนการสืบค้น การเรียบเรียงข้อมูล การเขียนอ้างอิง และ แนะนำแหล่งสารสนเทศที่เหมาะสม โดยครูบรรณารักษ์ต้องสอนผู้ใช้บริการและสร้างทักษะการ ค้นคว้าสารสนเทศให้แก่ผู้ใช้บริการ

2. ครูบรรณารักษ์ต้องสนับสนุนการเรียนรู้ (Kuhlthau, 2004) โดยครูบรรณารักษ์มี บทบาท

ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยการจัดกิจกรรมการศึกษา เช่น การจัดเวิร์กช็อป (Workshop) การสัมมนา และการเสนอทรัพยากรการเรียนรู้ที่หลากหลายและทันสมัย เพื่อ ตอบสนองต่อความสนใจและความต้องการของครู และนักเรียนในโรงเรียน

3. ครูบรรณารักษ์ต้องจัดการศึกษาหรือจัดการเรียนการสอน (Miller & Frazier. 2017)

ครู

บรรณารักษ์ต้องจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่ได้รับมอบหมาย อาทิ รายวิชาการใช้ห้องสมุด รายวิชาการศึกษาค้นคว้าและการสร้างองค์ความรู้ รายวิชาการรู้สารสนเทศ รายวิชาภาษาไทยและการค้นคว้า และยังมีบทบาทในการออกแบบและพัฒนาโปรแกรมการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน

4. ครูบรรณารักษ์ต้องสร้างความร่วมมือ ครูบรรณารักษ์สามารถสร้างความร่วมมือระหว่าง

ครูในโรงเรียน ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ เพื่อพัฒนาแหล่งข้อมูลและโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งจะช่วยเหลือเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนแก่ครู นักเรียนในโรงเรียน และชุมชนที่โรงเรียนรับผิดชอบ

จากงานวิจัยเรื่อง ศักยภาพครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์

ประเทศไทย (สังวาลย์ ตุกพิมาย. 2567) ผลการวิจัย พบว่า การวิจัยเชิงคุณภาพด้านศักยภาพครูบรรณารักษ์ศักยภาพของครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์ด้วยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยครูบรรณารักษ์ต้องมีความรู้ความสามารถพื้นฐานที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานและสอนและทักษะความเป็นครูมืออาชีพ พร้อมทั้งต้องมีทักษะการปฏิบัติงานด้านการจัดการห้องสมุด เพื่อจัดการห้องสมุดโรงเรียนให้มีมาตรฐาน ทั้งนี้ขอนำเสนอสมรรถนะที่ครูบรรณารักษ์ต้องมีดังตารางนี้

สมรรถนะครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์	
ทักษะวิชาชีพครู	ทักษะวิชาชีพบรรณารักษ์
1. สมรรถนะด้านความรู้และการสื่อสาร 2. สมรรถนะด้านการพัฒนาหลักสูตร	1. สมรรถนะด้านงานเทคนิคห้องสมุด 2. สมรรถนะด้านงานบริหารงานห้องสมุด

3. สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ 4. สมรรถนะด้านบริหารจัดการชั้นเรียน 5. สมรรถนะด้านการวัดและประเมินผล 6. สมรรถนะด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมทางการศึกษา 7. สมรรถนะด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน 8. สมรรถนะด้านจิตวิทยาสำหรับครู 9. สมรรถนะด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 10. สมรรถนะด้านคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ 11. สมรรถนะด้านภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีม	3. สมรรถนะด้านงานบริการห้องสมุด 4. สมรรถนะด้านการจัดกิจกรรมห้องสมุด 5. สมรรถนะด้านคุณลักษณะทั่วไปในการปฏิบัติงานห้องสมุด เช่น ทักษะความรู้ด้านงานพัสดุ ความรู้ด้านกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ 6. สมรรถนะด้านการวิจัยทางการศึกษาและการวิจัยทางวิชาชีพบรรณารักษ์และสารสนเทศศาสตร์ 7. สมรรถนะด้านงานเทคโนโลยีสารสนเทศ 8. สมรรถนะด้านการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
สมรรถนะครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์	
ทักษะวิชาชีพครู	ทักษะวิชาชีพบรรณารักษ์
12. สมรรถนะด้านการพัฒนาตนเอง วิชาชีพ และพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน 13. สมรรถนะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ 14. สมรรถนะด้านความรู้และความสามารถพื้นฐานที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานและสอน	

ตารางที่ 1.1 สมรรถนะครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์

ที่มา : สัปดาห์ ศกพ. 2567

จากนิยามและลักษณะเฉพาะของครูบรรณารักษ์ บทบาทของครูบรรณารักษ์ และสมรรถนะครูบรรณารักษ์กับการจัดการห้องสมุดโรงเรียนในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าสมรรถนะของครูบรรณารักษ์เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ครูบรรณารักษ์สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ สมาคมครูบรรณารักษ์ระหว่างประเทศ (International Association of School Librarianship: IASL) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูบรรณารักษ์ในศตวรรษที่ 21 ว่าเป็นผู้สอน ผู้จัดการสารสนเทศ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้สนับสนุนการเรียนรู้ (IASL. 2016) แนวคิดนี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการศึกษาในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ ดวงกมล อุ่นจิตติ (2557) ได้วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูบรรณารักษ์ในบริบทของการศึกษาไทย และพบว่าบทบาทของครูบรรณารักษ์มีความสัมพันธ์กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการปฏิรูปการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต โดยครูบรรณารักษ์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการพัฒนาทักษะการเรียนรู้สารสนเทศของผู้เรียน

1. บทบาทในการบริหารจัดการห้องสมุดโรงเรียน ครูบรรณารักษ์มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการห้องสมุดโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ตามมาตรฐานห้องสมุดโรงเรียนของสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (2556) ครูบรรณารักษ์มีหน้าที่ในการจัดทำนโยบายและแผนการดำเนินงาน การจัดหาและจัดการทรัพยากรสารสนเทศ การจัดพื้นที่และสภาพแวดล้อม และการประเมินผลการดำเนินงานของห้องสมุด การบริหารจัดการงบประมาณเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญของครูบรรณารักษ์ ทั้งนี้ จอห์นสตัน (Johnston. 2018) ได้เน้นย้ำว่า ครูบรรณารักษ์ต้องมีทักษะในการวางแผนและบริหารงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงการหาแหล่งทุนสนับสนุนเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาห้องสมุดให้ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังมีบทบาทในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในห้องสมุด เช่น การสร้างทีมงาน การมอบหมายงาน และการพัฒนาบุคลากร การศึกษาของรุ่งฤดี ภูชมศรี (2561) พบว่าครูบรรณารักษ์ที่มีภาวะผู้นำและทักษะการบริหารจัดการที่ดีจะสามารถสร้างความร่วมมือกับบุคลากรในโรงเรียนและพัฒนาห้องสมุดให้เป็นส่วนสำคัญของการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. บทบาทในการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้สารสนเทศ บทบาทในการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้สารสนเทศเป็นบทบาทที่มีความสำคัญมากขึ้นในยุคสังคมสารสนเทศ ตามแนวคิดของ AASL (American Association of School Librarians. 2018) ครูบรรณารักษ์ไม่เพียงแต่เป็นผู้ให้บริการสารสนเทศ แต่ยังเป็นผู้สอนทักษะการเรียนรู้สารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วยความสามารถในการระบุความต้องการสารสนเทศ การค้นหา การประเมิน และการใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพและมี

จริยธรรม การศึกษาของ อัจฉรา ประดิษฐ์ (2559) พบว่า ครูบรรณารักษ์ในโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมักมีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในรายวิชาต่าง ๆ และมีการประเมินผลทักษะการรู้สารสนเทศของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ซานโตส (Santos. 2020) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาบทบาทการสอนของครูบรรณารักษ์ โดยเน้นการออกแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักสูตรและความต้องการของผู้เรียน การใช้เทคโนโลยีในการสอน และการวัดและประเมินผลที่สะท้อนทักษะการรู้สารสนเทศที่แท้จริง นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังควรพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะด้านการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานบทบาทการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. บทบาทในการส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้ การส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้เป็นบทบาทดั้งเดิมของครูบรรณารักษ์ที่ยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งในปัจจุบัน การศึกษาของคลาร์ก และเทราไวเนน (Clark and Teravainen. 2017) ได้ชี้ให้เห็นว่า การอ่านมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาความรู้ ทักษะการคิด และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน โดยครูบรรณารักษ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมการอ่านทั้งในและนอกห้องเรียน การศึกษาของ สุพิศ กลิ่นบุปผา (2558) พบว่า กิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่มีประสิทธิภาพควรมีความหลากหลาย สอดคล้องกับความสนใจและระดับความสามารถของนักเรียน และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่ประสบความสำเร็จ ได้แก่ การเล่านิทาน การแนะนำหนังสือ ชมรมนักอ่าน การประกวดและการแข่งขันเกี่ยวกับการอ่าน และการจัดนิทรรศการหนังสือ นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) โดยการสร้างสภาพแวดล้อมและจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสนใจใฝ่รู้และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ทอดด์ (Todd. 2015) อธิบายว่า ห้องสมุดโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่เป็นแหล่งทรัพยากรสารสนเทศ แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจ ทดลอง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง

4. บทบาทในการสร้างความร่วมมือกับครูผู้สอน การสร้างความร่วมมือกับครูผู้สอนเป็นบทบาทสำคัญที่ช่วยให้ห้องสมุดโรงเรียนสามารถบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มอนติเอล-โอเวอร์อลล์ (Montiel-Overall. 2005) ได้นำเสนอรูปแบบความร่วมมือระหว่างครูบรรณารักษ์กับครูผู้สอน 4 ระดับ ได้แก่ การประสานงาน (Coordination) การร่วมมือ (Cooperation) การสอนร่วมกัน (Integrated Instruction) และการบูรณาการหลักสูตร (Integrated Curriculum) การศึกษาของ วาสนา เข้มพราย (2562) พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสร้างความร่วมมือระหว่างครูบรรณารักษ์กับครูผู้สอน ได้แก่ การสนับสนุนจากผู้บริหาร ความเข้าใจในบทบาทซึ่งกันและกัน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการมีเวลาในการ

วางแผนร่วมกัน นอกจากนี้ ครูบรรณารักษ์ที่มีความรู้และทักษะในการจัดการเรียนการสอนมีแนวโน้มที่จะสามารถสร้างความร่วมมือกับครูผู้สอนได้ดีกว่า ซึ่ง แลนซ์และคาเชล (Lance and Kachel. 2018) ได้นำเสนอกลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การเข้าร่วมการประชุมระดับกลุ่มสาระการเรียนรู้ การแบ่งปันทรัพยากรและเทคโนโลยีที่สนับสนุนการเรียนการสอน การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรการเรียนรู้ตามหลักสูตร และการนำเสนอความสำเร็จของความร่วมมือให้เป็นที่ยอมรับ ความร่วมมือดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน แต่ยังช่วยให้ห้องสมุดโรงเรียนกลายเป็นส่วนสำคัญของระบบการศึกษา

5. บทบาทในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการจัดการศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล ครูบรรณารักษ์จึงมีบทบาทในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและการบริการของห้องสมุด ฟาร์มเมอร์ (Farmer. 2020) กล่าวว่า ครูบรรณารักษ์ควรเป็นผู้นำในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียนรู้ โดยไม่เพียงแต่ใช้เทคโนโลยีในการจัดการห้องสมุด แต่ยังสอนให้นักเรียนใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ การศึกษาของ นวีวรรณ บุญคุ้ม (2563) ได้สำรวจการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในห้องสมุดโรงเรียน และพบว่า เทคโนโลยีที่ครูบรรณารักษ์นำมาใช้มีหลากหลาย เช่น ระบบห้องสมุดอัตโนมัติ เทคโนโลยี RFID ฐานข้อมูลออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ แอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality) และความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality) โดยเทคโนโลยีเหล่านี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการให้บริการและส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในห้องสมุดโรงเรียนยังมีความท้าทายหลายประการ ทั้งนี้ แฮมิลตัน (Hamilton. 2019) ได้ระบุความท้าทายดังกล่าว ได้แก่ งบประมาณที่จำกัด การขาดทักษะด้านเทคโนโลยีของบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ดังนั้น ครูบรรณารักษ์จึงต้องมีการวางแผนการใช้เทคโนโลยีอย่างรอบคอบ และพัฒนาตนเองให้มีความรู้และทักษะด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

ครูบรรณารักษ์กับการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาของครูบรรณารักษ์ สามารถจัดการศึกษาได้ 4 ลักษณะดังนี้ โรงเรียนที่ครูบรรณารักษ์สังกัด พิจารณามอบหมายภาระงานสอน โดยสามารถมอบหมายงานด้านการสอนหรือการจัดการศึกษาดังนี้ คือ การสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาต่าง ๆ การสอนที่เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร การสอนแบบการศึกษาด้วยตนเอง และการสอนเฉพาะบุคคลขณะบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าสารสนเทศ โดยขอแนะนำดังนี้ (จิรวรรณ ภักดีบุตร และสมพร พุทธาพิทักษ์ผล. 2548: 187-189)

1. การสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของวิชาต่าง ๆ ทั้งนี้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการร่วมกับวิชาต่าง ๆ เช่น ภาษาไทยเพื่อการค้นคว้าและเขียนรายงาน รายวิชาการใช้สารสนเทศเพื่อการเขียนรายงาน ทั้งนี้ครูบรรณารักษ์ต้องสอนด้านการศึกษาค้นคว้า บรรยายวิธีการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด แนะนำแหล่งสารสนเทศ และเครื่องมือช่วยค้นคว้าในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในวิชานั้น ๆ โดยผู้สอนต้องสอนให้นักเรียนสามารถใช้บริการสารสนเทศจะได้รับความรู้เรื่องการใช้บริการสารสนเทศในห้องสมุดและแหล่งสารสนเทศประเภทต่าง ๆ ได้ พร้อมกับการนำสารสนเทศที่ค้นคว้าได้มาเรียบเรียง เขียนอ้างอิงอย่างถูกต้อง สำหรับการสอนแบบนี้อาจต้องมีการทดสอบและประเมินผลการสอนร่วมกันระหว่างครูบรรณารักษ์กับครูประจำรายวิชา

2. การสอนที่เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร เช่นเดียวกับการสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาต่าง ๆ อาจเป็นรายวิชาเลือกหรือบังคับก็ได้โดยให้นักเรียนต้องเข้าเรียนทุกคน เช่น รายวิชาการศึกษาค้นคว้าจากห้องสมุด หรือวิชาการใช้ห้องสมุด โดยมีครูบรรณารักษ์ เป็นผู้สอน ใช้เวลาศึกษาเต็มหนึ่งภาคการศึกษาซึ่งมักจัดในภาคการศึกษาแรกที่นักเรียนได้มีทักษะในการเรียนรู้ การค้นคว้า และการแสวงหาสารสนเทศ ประกอบการเรียน การสอนอาจสอนแบบบรรยาย ประกอบด้วยสื่อโสตทัศนหรือสื่อคอมพิวเตอร์ เนื้อหา มีรายละเอียดเฉพาะเจาะจงด้านการค้นคว้าจากแหล่งสารสนเทศต่าง ๆ และการใช้บริการสารสนเทศ โดยเนื้อหาจะเน้นด้านการค้นคว้า การจัดเก็บและการค้นคืน การเขียนรายงาน การอ้างอิงและการเขียนบรรณานุกรม เป็นต้น การสอนแบบนี้ต้องมีการทดสอบและการประเมินผลด้วย

3. การสอนแบบศึกษาด้วยตนเอง เป็นการให้การศึกษานักเรียนสมัครใจเรียนโดยไม่มี การเข้าชั้นเรียนอย่างเป็นทางการ มักใช้เวลาช่วงสั้น ๆ โดยครูบรรณารักษ์ให้บริการต้องจัดโปรแกรมการสอนไว้ล่วงหน้า วิธีการสอนแบบการศึกษาด้วยตนเองนี้แพร่หลาย ซึ่งห้องสมุดและศูนย์สารสนเทศต้องจัดแบ่งเนื้อหาและทักษะที่ต้องเรียนออกเป็นหน่วยย่อย ๆ จัดลำดับขั้นตอนในการเรียนรู้ และออกแบบบทเรียนออกเป็นโมดูล (Modul) หรือชุดบทเรียนย่อย สอนแบบโปรแกรม เพื่อให้ให้นักเรียนสามารถก้าวไปตามความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตน แต่ละชุดบทเรียนย่อยมีทั้งเนื้อหาความรู้ คำถามคำตอบ กิจกรรมฝึกปฏิบัติหรือกิจกรรมอื่น ๆ โดยมีคำถามเพื่อทดสอบความรู้ของนักเรียนและมีคำตอบที่ถูกต้องให้นักเรียนสามารถตรวจสอบได้ การสอนแบบโปรแกรมนี้อาจใช้สื่อการสอนหลายประเภท เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วัสดุทัศน E-Learning เป็นต้น และในปัจจุบันนิยมเผยแพร่บนเครือข่ายคอมพิวเตอร์ การสอนแบบโปรแกรมช่วยให้ผู้ใช้บริการเรียนรู้การใช้บริการสารสนเทศและการค้นคว้าด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเรียนรวมเป็นกลุ่มกับผู้เรียนคนอื่น ๆ ในห้องบรรยายหรือห้องเรียน ทั้งสามารถได้ผลป้อนกลับหรือการประเมินผลการฝึกปฏิบัติอย่างรวดเร็ว

4. การสอนเฉพาะบุคคลขณะบริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า (Individual Instruction at the Reference Desk) ในขณะที่นักเรียนใช้บริการสารสนเทศมาขอรับบริการตอบคำถามและช่วยค้นคว้า คุรุบรรณารักษ์ผู้ให้บริการสารสนเทศควรสังเกตและสอบถามนักเรียน ผู้ใช้บริการ เพื่อให้รู้ว่่านักเรียนผู้ให้บริการรู้วิธีการใช้บริการสารสนเทศหรือไม่ เช่น รู้วิธีการค้นรายการหนังสือที่ต้องการ รู้วิธีใช้โอแพค (OPAC) ถ้านักเรียนผู้ให้บริการไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้ และการค้นหาสารสนเทศจากแหล่งและเครื่องมือช่วยค้นคว้าต่าง ๆ คุรุบรรณารักษ์ผู้ให้บริการอาจแทรกการแนะนำ การสอน เพื่อให้ให้นักเรียนผู้ให้บริการได้เรียนรู้วิธีการใช้เครื่องมือช่วยค้นคว้าและวิธีการค้นหาสารสนเทศจากแหล่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำถามและสารสนเทศในหัวข้อที่นักเรียน ผู้ใช้บริการต้องการ การสอนวิธีนี้นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะเป็นการสอนในขณะที่นักเรียน ผู้ใช้บริการต้องการสารสนเทศ หรือเป็นการช่วยแก้ปัญหาที่นักเรียนผู้ให้บริการเผชิญอยู่ แต่ขณะเดียวกันคุรุบรรณารักษ์ผู้ให้บริการต้องพิจารณาจัดสรรเวลาให้เหมาะสม เพราะอาจมีนักเรียน ผู้ใช้บริการรายอื่นรอการให้บริการของคุรุบรรณารักษ์อยู่

ดังนั้นลักษณะการจัดการศึกษาให้แก่แก่นักเรียนผู้ใช้อห้องสมุด ประกอบด้วย การสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาต่าง ๆ การสอนที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร การปฐมนิเทศ การจัดอบรม การสอนแบบการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และการสอนเฉพาะรายบุคคลขณะบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า เป็นต้น

ด้วยการจัดการศึกษาและการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ได้รับประสบการณ์อันเป็นประโยชน์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมช่วยเหลือเวลาตลอดชีวิตของบุคคลทุกเพศทุกวัย ทั้งนี้เพื่อให้คุรุบรรณารักษ์มีความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการเรียนรู้ ขอนำเสนอความหมายของการเรียนรู้ดังนี้

ประภาพรณ เอี่ยมสุภานิต (2552 : 7) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมภายนอกก็ตาม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์และการฝึกฝนเท่านั้นการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยอื่น ๆ ไม่ถือเป็นการเรียนรู้

เบล เกรดเลอร์ (Bell-Gredler. 1986) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้มาซึ่งศักยภาพ ทักษะ ทักษะคิด และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง แต่การได้มาซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวนี้ต้องได้มาจากประสบการณ์ หรือการฝึกฝน มิใช่ได้มาจากภาวะบางอย่าง เป็นต้น

กิ่งฟ้า สินธุวงษ์ (2550) การเรียนรู้ หมายถึง การใส่ใจ การเลียนแบบ การเชื่อมโยง การถ่ายโอน หรือการกระทำซ้ำ ๆ กันเพื่อให้ทำได้ ปฏิบัติได้ ที่มอบการเรียนรู้ในรูปแบบผลลัพธ์มากกว่ากระบวนการ

ทิสนา แคมมณี (2545) อธิบายความหมายของการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้มีขอบเขตที่ครอบคลุมความหมาย 2 ประการ คือ 1) การเรียนรู้ในความหมาย “กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)” ซึ่งหมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning Outcome)” ซึ่งได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจสาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง และ 2) วิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลต่อกัน หากบุคคลมีกระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตนเอง บุคคลนั้นก็จะย่อมมีโอกาสที่จะเกิดความรู้ ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกหรือเจตคติไปในทางที่เหมาะสมและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำหรือพฤติกรรมไปในทางที่ดีประสงค์

จากนิยามความหมายของการเรียนรู้ตามทัศนะของนักวิชาการข้างต้น “ความหมายของการเรียนรู้” จึงสรุปดังนี้ การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดอย่างต่อเนื่องและครอบคลุมช่วยเหลือยาวนานตลอดชีวิตของบุคคลทุกเพศทุกวัย ด้วยการเลียนแบบ การเชื่อมโยง การถ่ายโอน หรือการกระทำซ้ำ ๆ กัน เพื่อให้ทำได้ ปฏิบัติได้ด้วยกระบวนการที่ทำให้บุคคลได้มาซึ่งศักยภาพ ทักษะ ทศนคติ และได้มาซึ่งประสบการณ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมภายในหรือพฤติกรรมภายนอกก็ตาม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์และการฝึกฝนเท่านั้นการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยอื่น ๆ ไม่ถือเป็นการเรียนรู้ เป็นต้น

การเลือกวิธีการสอนและการเรียนรู้

ด้วยวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้มีหลากหลายวิธี ดังนั้นการเลือกวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้ถือเป็นเรื่องสำคัญ ทุกวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้มีประโยชน์ทั้งสิ้น ดังนั้นครูบรรณารักษ์ต้องให้ความสำคัญกับการเลือกวิธีการสอนมาใช้ โดยขอแนะนำหลักเกณฑ์การเลือกวิธีการสอนดังนี้

1. วิธีสอนที่นำมาใช้ เหมาะสมกับความสามารถ ความรู้ในเนื้อหาวิชา และความสนใจ

ของครูบรรณารักษ์ วิธีใดก็ตามถ้าครูบรรณารักษ์เห็นว่านำมาใช้ได้ผล ครูบรรณารักษ์มีความพอใจในการที่นำมาใช้ก็ควรใช้วิธีนั้น ถ้าครูบรรณารักษ์ยังไม่มั่นใจ ไม่รู้สึกสนุก มองไม่เห็นแนวทางที่ดีพอ ก็ไม่ควรนำวิธีนั้นมาใช้สอน เพราะจะไม่เกิดผลดีทั้งนักเรียนและครูบรรณารักษ์เอง และจะทำให้ให้นักเรียนเลื่อมสรัทธาในตัวครูบรรณารักษ์ผู้สอนไปด้วย

2. วิธีสอนที่ครูบรรณารักษ์พิจารณาเลือกมาใช้นั้นต้องเหมาะสมกับความสามารถของนักเรียน วิธีสอนบางวิธีเหมาะกับเด็กบางวัยเท่านั้น ครูบรรณารักษ์จะต้องพิจารณาว่า วิธีสอนที่ครูบรรณารักษ์พิจารณาเลือกมาใช้สอนเหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะของเด็กที่เรียนรู้หรือไม่ เช่น วิธีสอนแบบบรรยายนาน ๆ ไม่เหมาะกับเด็กชั้นประถม เป็นต้น

3. วิธีสอนที่นำมาใช้ ต้องพิจารณาให้เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอน เช่น ครูบรรณารักษ์กำหนดจุดประสงค์ให้นักเรียนสามารถทำงานเป็นกลุ่มได้ รู้จักแก้ปัญหาาร่วมกัน ครูบรรณารักษ์ควรใช้วิธีสอนแบบแก้ปัญหา โดยครูบรรณารักษ์จะต้องพิจารณาลักษณะวิชาที่สอนในแต่ละตอนของเนื้อหาวิชา มุ่งให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย หรือทักษะพิสัย ครูบรรณารักษ์ต้องพิจารณาเลือกวิธีสอนต่าง ๆ ให้เหมาะสม อันก่อให้เกิดพฤติกรรมของนักเรียนและความรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนด ครูบรรณารักษ์จะกำหนดจุดประสงค์ไว้ดีเพียงใดก็ตาม หากครูบรรณารักษ์ไม่มีวิธีการที่ดียอมทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนไม่บรรลุจุดประสงค์หรือจุดประสงค์ไม่ได้ผลเท่าที่ควร วิธีสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์

4. วิธีสอนต้องพิจารณาเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหา วัน เวลา และสถานที่ที่จะใช้สอน เช่น วิธีสอนที่ต้องใช้เวลามาก แต่ครูบรรณารักษ์มีเวลาจำกัดก็ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้หรือครูบรรณารักษ์จะใช้วิธีสอนแบบสาธิตแต่สถานที่สอนไม่เหมาะสม นักเรียนไม่สามารถมองเห็นการสาธิตได้อย่างทั่วถึง วิธีสอนแบบสาธิตไม่เหมาะสม

5. เลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับอุปกรณ์และสภาพแวดล้อม นักเรียนจะเรียนได้ผลดีจากอุปกรณ์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น หาได้ง่าย การสำรวจค้นหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ครูบรรณารักษ์ต้องพิจารณาเลือกใช้วิธีสอนให้เหมาะสมกับอุปกรณ์ต่างและงบประมาณในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดผลการเรียนรู้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกให้นักเรียนสนใจและสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวตัวเองอีกด้านหนึ่ง

ดังนั้นการเลือกวิธีการสอนและการจัดการเรียนรู้จึงสำคัญ หากเลือกวิธีการสอนได้แล้วการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพบรรลุจุดประสงค์

การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning

จากเกณฑ์การเลือกวิธีการสอน ครูบรรณารักษ์สามารถนำหลักเกณฑ์มาพิจารณาเพื่อเลือกวิธีการสอนให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่จะสอน ทั้งนี้ขอแนะนำการเรียนรู้แบบเฝัรู้ (Active Learning) มานำเสนอเพื่อเป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาทักษะความคิดระดับสูงอย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินข้อมูลในสถานการณ์ใหม่ได้ดีในที่สุดจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจจนสามารถชี้นำตลอดชีวิตในฐานะผู้เฝัการเฝัรู้ ซึ่งเป็นวิธีการสอนโดยยึดหลักการของการเรียนรู้แบบ Active Learning ประกอบด้วยลักษณะสำคัญต่อไปนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งลดการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนสู่ผู้เรียนให้น้อยลงและพัฒนาทักษะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน

2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน โดยลงมือกระทำมากกว่านั่งฟังเพียงอย่างเดียว

3. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเช่นอ่านอภิปรายและเขียน

4. เน้นการสำรวจเจตคติและคุณค่าที่มีอยู่ในผู้เรียน

5. ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดระดับสูงในการวิเคราะห์สังเคราะห์และประเมินผลการนำไปใช้

และ

6. ทั้งผู้เรียนและผู้สอนรับข้อมูลป้อนกลับจากการสะท้อนความคิดได้อย่างรวดเร็ว

การเรียนรู้แบบเฝัรู้ ถือได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่ต้องการกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองผ่านการจัดการตนเองให้มีความรู้และช่วยพัฒนาเพื่อนร่วมชั้นซึ่งจะก่อให้เกิดการสร้างสร้งรค์พัฒนาความรู้ความเข้าใจและทักษะที่หลากหลายเป็นกระบวนการที่ประณีตรัดกุมและผู้เรียนได้รับประโยชน์มากกว่าการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับความรู้จากนายมาขยายความให้เห็นเป็นลักษณะสำคัญของการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning ได้ดังนี้

1. เป็นการเรียนการสอนที่พัฒนาศักยภาพทางสมองได้แก่การคิดการแก้ปัญหาและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

2. เป็นการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด

3. ผู้เรียนสร้งรค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนทั้งในด้านการสร้งรค์ความรู้การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกันร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน

5. ผู้เรียนเรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกันการมีวินัยในการทำงานการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ
6. เป็นกระบวนการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนอ่านพูดฟังคิดอย่างลุ่มลึกผู้เรียนจะเป็นผู้จัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง
7. เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นทักษะการคิดขั้นสูง
8. เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนบูรณาการข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศและหลักการความคิดรวบยอด
9. ผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยการอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง
10. ความรู้เกิดจากประสบการณ์การสร้างองค์ความรู้และการสรุปบทวนของผู้เรียน

การส่งเสริมให้ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการเรียนรู้แบบใฝ่รู้ มีส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ การมีวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือ (Appealing Materials) ผู้เรียนมีโอกาสลงมือปฏิบัติ (Opportunities for Manipulation) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมและกลวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (Choices for Children) ผู้เรียนได้สื่อสารเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังทำกับผู้อื่น การเรียนรู้ที่กระตือรือร้นการประเมินการจัดห้องเรียนกำหนดการประจำวันปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน ซึ่งการเรียนรู้แบบใฝ่รู้จะมีความยืดหยุ่นสูงสามารถปรับวิธีการใช้กิจกรรมและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งทำได้มากกว่าการสอนแบบบรรยายนั่นเอง

ความท้าทายด้านการศึกษาศึกษาของครูบรรณารักษ์ในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักเรียนให้พร้อมกับชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องสำคัญของกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีพของสังคมอย่างทั่วถึง ครูบรรณารักษ์จึงต้องมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลก นั่นคือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill) ที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กมีความรู้ ความสามารถ และทักษะจำเป็น ซึ่งเป็นผลจากการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ ซึ่ง วิจารย์ พานิช (2555: 16-21) ได้กล่าวถึง ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

สาระวิชาหลัก (Core Subjects) ประกอบด้วย ภาษาแม่ และภาษาสำคัญของโลก ศิลปะ คณิตศาสตร์ การปกครองและหน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และ

ประวัติศาสตร์ โดยวิชาแกนหลักนี้จะนำมาสู่การกำหนดเป็นกรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์สำคัญ ต่อ การจัดการเรียนรู้ในเนื้อหาเชิงสหวิทยาการ (Interdisciplinary) หรือหัวข้อสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยการส่งเสริมความเข้าใจในเนื้อหาวิชาแกนหลัก และสอดแทรกทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เข้าไปในทุกวิชาแกนหลัก อันได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโลก (Global Awareness) ความรู้เกี่ยวกับการเงิน เศรษฐศาสตร์ ธุรกิจ และการเป็นผู้ประกอบการ (Financial, Economics, Business and Entrepreneurial Literacy) ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองที่ดี (Civic Literacy) และความรู้ด้าน สุขภาพ (Health Literacy)

ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม จะเป็นตัวกำหนดความพร้อมของนักเรียนเข้าสู่โลก การทำงานที่มีความซับซ้อนมากขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิด อย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การสื่อสารและการร่วมมือ

ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี เนื่องด้วยในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ผ่านทางสื่อและเทคโนโลยีมาก มาย ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมี วิจารณญาณและ ปฏิบัติงานได้หลากหลาย โดยอาศัยความรู้ในหลายด้าน ดังนี้ ความรู้ด้าน สารสนเทศ ความรู้เกี่ยวกับสื่อและความรู้ด้านเทคโนโลยี

ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ในการดำรงชีวิตและทำงาน ในยุคปัจจุบันให้ประสบ ความสำเร็จ นักเรียนจะต้องพัฒนาทักษะชีวิตที่สำคัญ คือ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่ม สร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผู้ผลิต (Productivity) และความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) ภาวะผู้นำและความรับผิดชอบ (Responsibility)

ทักษะของคนในศตวรรษที่ 21 ที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การเรียนรู้ 3R x 7C ทักษะการเรียนรู้ 3R คือ (Reading) อ่านออก, (Writing) เขียนได้, และ (Arithmetic's) คิดเลขเป็น ส่วนทักษะการเรียนรู้ 7C ประกอบด้วย ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการ แก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving Creativity and Innovation) ทักษะด้าน การสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Cross-cultural Understanding) ทักษะด้านความเข้าใจความต่าง วัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Collaboration, Teamwork and Leadership) ทักษะด้านความ ร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Communications, Information, and Media Literacy) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ (Computing and ICT Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และทักษะอาชีพ และทักษะการ เรียนรู้ (Career and Learning Skills)

กระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้การเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นยุคการเรียนรู้ในโลกจริงหรือชีวิตจริง การเรียนวิชาในห้องเรียนยังเป็นการเรียนแบบสมมติ “ดังนั้นครูบรรณารักษ์จะต้องออกแบบการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสภาพที่ใกล้เคียงชีวิตจริงที่สุด ครูบรรณารักษ์ต้องเปลี่ยนเป้าหมายการเรียนรู้ของนักเรียนโดยเน้นเรียนวิชาเพื่อได้ความรู้ ให้เลยไปสู่การพัฒนาทักษะที่สำคัญต่อชีวิตในยุคใหม่ ข้าราชการครูยุคใหม่ ต้องเรียนให้เกิดทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งหน้าที่ของครูบรรณารักษ์ต้องเปลี่ยนแปลงจากเน้น “สอน” หรือสั่งสอนไปทำหน้าที่จุดประกายความสนใจใฝ่รู้ (inspire) แก่นักเรียน ให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติงานจริง (learning by doing) และนักเรียนสามารถเสริมสร้างทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 นี้ จากการลงมือปฏิบัติของตนเป็นทีมร่วมกับเพื่อนนักเรียน เน้นการเสริมสร้างทักษะในการเรียนรู้ และค้นคว้าหาความรู้มากกว่าตัวความรู้ ครูบรรณารักษ์ปรับเปลี่ยนการเรียนรู้ และสร้างแนวทางให้นักเรียนได้เรียนรู้และมีทักษะ ประกอบด้วย การลงมือปฏิบัติงานจริง การเรียนรู้ผ่านสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และการเรียนรู้แบบขั้นบันได สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ เป็นแนวคิดหรือความเชื่อที่สนับสนุนให้คนเราปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองตามความสนใจ ตามความถนัดและศักยภาพ ด้วยการฝึกค้นคว้า ฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะจนถึงการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพราะเชื่อว่าหากคนเราได้กระทำจะทำให้เกิดความเชื่อมั่นเป็นแรงจูงใจให้เกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ผู้เรียนจะสนุกสนานที่จะสืบค้นหาความรู้ต่อไป มีความสุขที่จะเรียน มีลักษณะดังนี้

1.1 การเรียนรู้ผ่านการทำงาน (Work-based Learning) การเรียนรู้แบบนี้เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดพัฒนาการทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้เนื้อหาสาระ การฝึกปฏิบัติจริง ฝึกฝนทักษะทางสังคม ทักษะชีวิต ทักษะวิชาชีพการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง โดยสถาบันการศึกษามักร่วมมือกับแหล่งงานในชุมชน รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน ตั้งแต่การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหากิจกรรม และวิธีการประเมิน

1.2 การเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-based Learning) การเรียนรู้ด้วยโครงงานเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญรูปแบบหนึ่ง ที่เป็นการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงในลักษณะของการศึกษา สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง ประดิษฐ์คิดค้น โดยครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้(teacher)เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (guide) ทำหน้าที่ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนทำงานเป็นทีม กระตุ้น แนะนำ และให้คำปรึกษา เพื่อให้โครงการสำเร็จลุล่วง ประโยชน์ของการเรียนรู้ด้วยโครงงาน สิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ด้วย

PBL จึงมิใช่ตัวความรู้ (knowledge) หรือวิธีการหาความรู้ (searching) แต่เป็นทักษะการเรียนรู้ และนวัตกรรม (learning and innovation skills) ทักษะชีวิตและประกอบอาชีพ (Life and Career skills) ทักษะด้านข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารและเทคโนโลยี (Information Media and Technology Skills) การออกแบบโครงการที่ดีจะกระตุ้นให้เกิดการค้นคว้าอย่างกระตือรือร้นและ ผู้เรียนจะได้ฝึกการใช้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และแก้ปัญหา (critical thinking & problem solving) ทักษะการสื่อสาร (communicating) และทักษะการสร้างความร่วมมือ(collaboration) ประโยชน์ที่ได้สำหรับครูที่นอกจากจะเป็นการพัฒนาคุณภาพด้านวิชาชีพแล้ว ยังช่วยให้เกิดการ ทำงานแบบร่วมมือกับเพื่อนครูด้วยกัน รวมทั้งโอกาสที่จะได้สร้างสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนด้วย

ขั้นตอนที่สำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน

STEP 1 การเตรียมความพร้อม ครูเตรียมมอบหมายโครงงานโดยระบุในแผนการสอน ในชั้นเรียนครูอาจกำหนดขอบเขตของโครงงานอย่างกว้างๆ ให้สอดคล้องกับรายวิชา หรือความ ถนัดของนักเรียน และเตรียมแหล่งเรียนรู้ ข้อมูลตัวอย่าง เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนได้ศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม สามารถใช้เว็บไซต์ หรือโปรแกรม moodle ในการอัปเดต (update) ข้อมูลแหล่ง เรียนรู้ และการกำหนดนัดหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับการดำเนินโครงการได้

STEP 2 การคิดและเลือกหัวข้อ ให้นักเรียนเป็นผู้สร้างทางเลือกในการออกแบบ โครงงานเอง เพื่อเปิดโอกาสให้รู้จักการค้นคว้าและสร้างสรรค์ความรู้เชิงนวัตกรรม ครูอาจให้ ผู้เรียนทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อเป็นแนวทางในการเลือกหัวข้อ การทำงานเป็นทีม กระตุ้นให้เกิด brain storm จะทำให้เกิดทักษะ ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการสื่อสาร และ ทักษะการสร้างความร่วมมือ

STEP 3 การเขียนเค้าโครง การเขียนเค้าโครงของโครงงาน เป็นการสร้าง mind map แสดงแนวคิด แผน และขั้นตอนการทำโครงงาน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมองเห็นภาระงาน บทบาท และ ระยะเวลาในการดำเนินงาน ทำให้สามารถปฏิบัติโครงงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

STEP 4 การปฏิบัติโครงงาน นักเรียนลงมือปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ในเค้าโครงของ โครงงาน ถ้ามีการวางแผนเค้าโครงเอาไว้แล้ว นักเรียนจะรู้ได้เองว่าจะต้องทำอะไรในขั้นตอนต่อไป โดยไม่ต้องรอถามครู ในระหว่างการดำเนินการครูผู้สอนอาจมีการให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิดหรือ ร่วมแก้ปัญหาไปพร้อม ๆ กับนักเรียน

STEP 5 การนำเสนอโครงงาน นักเรียนสรุปรายงานผล โดยการเขียนรายงาน หรือการ นำเสนอในรูปแบบอื่น ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์จัดนิทรรศการ รายงานหน้าชั้นส่งงานทางเว็บไซต์ หรืออีเมล ถ้ามีการประกวดหรือแข่งขันด้วยจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นมากขึ้น

STEP 6 การประเมินผลโครงการ การประเมินโครงการควรมีการประเมินผลการเรียนรู้โดยหลากหลาย เช่น นักเรียนประเมินตนเอง ประเมินซึ่งกันและกัน ประเมินจากบุคคลภายนอก การประเมินจะไม่วัดเฉพาะความรู้หรือผลงานสุดท้ายเพียงอย่างเดียว แต่จะวัดกระบวนการที่ได้มาซึ่งผลงานด้วย การประเมินโดยครูหลายคนจะเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์และทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูด้วยกันอีกด้วย

1.3 การเรียนรู้ผ่านกิจกรรม (Activity-based Learning) ในการยึดหลักการให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง “Child Centered” การเรียนโดยการปฏิบัติจริง Learning by Doing และปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแก้ปัญหาได้ Doing by Learning จึงถูกนำมาใช้อย่างจริงจังในการปฏิรูปการศึกษาของไทย การเรียนรู้ชนิดนี้เอง ที่มีผู้ตั้งฉายาว่า “สอนแต่น้อย ให้เรียนมาก ๆ Teach less. Learn More” การเรียนแบบ Learning by Doing นั้นใช้ “กิจกรรม Activity” เป็นหลักในการเรียนการสอน โดยการ “ปฏิบัติจริง Doing” ในเนื้อหาทุกขั้นตอนของการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทุกคนในกลุ่มเป็นผู้ปฏิบัติ คุณครูเป็นพี่เลี้ยงและเทรนเนอร์ แต่กิจกรรมที่นำมาใช้นี้ต้องมีประสิทธิภาพในการเรียนรู้เนื้อหา นั้น ๆ มีจุดมุ่งหมาย สนุก และน่าสนใจ ไม่ซ้ำซากจนก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ดังนั้น คุณครูจึงเป็น “นักออกแบบกิจกรรม Activity Designer” มืออาชีพที่สามารถ “มองเห็นภาพกิจกรรม” ได้ทันที

1.4 การเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหา (Problem-based Learning) เป็นรูปแบบการเรียนอีกรูปแบบหนึ่งที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นทีมของผู้เรียน โดยผู้สอนมีส่วนร่วมน้อยแต่ก็ท้าทายผู้สอนมากที่สุด กระบวนการการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน จะจัดผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ขนาดประมาณ 8 -10 คน โดยมีครูหรือผู้สอนประจำกลุ่ม 1 คน ทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนการเรียนรู้ (facilitator) ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. เมื่อผู้เรียนได้รับโจทย์ปัญหา ผู้เรียนจะทำความเข้าใจหรือทำความเข้าใจความกระจำในคำศัพท์ที่อยู่ในโจทย์ปัญหานั้น เพื่อให้เข้าใจตรงกัน
2. การจับประเด็นข้อมูลที่สำคัญหรือระบุปัญหาในโจทย์
3. ระดมสมองเพื่อวิเคราะห์ปัญหา อภิปรายหาคำอธิบาย แต่ละประเด็นปัญหาว่าเป็นอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ความเป็นมาอย่างไร โดยอาศัยพื้นฐานความรู้เดิมเท่าที่ผู้เรียนมีอยู่
4. ตั้งสมมติฐานเพื่อหาตอบปัญหาประเด็นต่าง ๆ พร้อมจัดลำดับความสำคัญของสมมติฐานที่เป็นไปได้อย่างมีเหตุผล
5. จากสมมติฐานที่ตั้งขึ้น ผู้เรียนจะประเมินว่าเรามีความรู้เรื่องอะไรบ้าง มีเรื่องอะไรที่ยังไม่รู้หรือขาดความรู้ และความรู้อะไรจำเป็นที่จะต้องใช้เพื่อพิสูจน์สมมติฐาน ซึ่งเชื่อมโยงกับ

โจทย์ปัญหาที่ได้ ขั้นตอนนี้กลุ่มจะกำหนดประเด็นการเรียนรู้ (learning issue) หรือวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (learning objective) เพื่อจะไปค้นคว้าหาข้อมูลต่อไป

6. ค้นคว้าหาข้อมูลและศึกษาเพิ่มเติมจากทรัพยากรการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น หนังสือตำรา วารสาร สื่อการเรียนสอนต่าง ๆ การศึกษาในห้องปฏิบัติการ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน อินเทอร์เน็ต หรือปรึกษาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาสาขาเฉพาะ พร้อมทั้งประเมินความถูกต้อง

7. นำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้มาสังเคราะห์ อธิบาย พิสูจน์สมมติฐานและประยุกต์ให้เหมาะสมกับโจทย์ปัญหา พร้อมสรุปเป็นแนวคิดหรือหลักการทั่วไป

ขั้นตอนที่ 1-5 เป็นขั้นตอนภายในกระบวนการกลุ่มในห้องเรียน ขั้นตอนที่ 6 เป็นกิจกรรมของผู้เรียนรายบุคคลนอกห้องเรียน และขั้นตอนที่ 7 เป็นกิจกรรมที่กลับมาในกระบวนการกลุ่มอีกครั้ง

1.5 การเรียนรู้ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์หรือวิธีวิจัย (Research-based Learning) การเรียนรู้ที่เน้นการวิจัยถือว่าเป็นหัวใจของบัณฑิตศึกษา เพราะเป็นการเรียนรู้ที่เน้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนโดยตรง เป็นการพัฒนากระบวนการแสวงหาความรู้ และการทดสอบความสามารถทางการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน ซึ่ง สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และทัศนีย์ บุญเดิม (2540) ได้เสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้การวิจัยเป็นฐานไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย คือการให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติทำวิจัยในระดับต่าง ๆ เช่น การทำการทดลองในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ การศึกษารายกรณี (Case Study) การทำโครงการ การทำวิจัยเอกสาร การทำวิจัยฉบับจิ๋ว (Baby Research) การทำวิทยานิพนธ์ เป็นต้น

2. การสอนโดยให้ผู้เรียนร่วมทำโครงการวิจัยกับอาจารย์หรือเป็นผู้ช่วยในโครงการวิจัย (Under Study Concept) ในกรณีนี้ผู้สอนต้องเตรียมโครงการวิจัยไว้รองรับเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ทำวิจัย เช่น ร่วมเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล อย่างไรก็ตามวิธีนี้จะมีข้อเสียที่ผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้กระบวนการทำวิจัยครบถ้วนทุกขั้นตอน

3. การสอนโดยให้ผู้เรียนศึกษางานวิจัย เพื่อเรียนรู้องค์ความรู้ หลักการและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยเรื่องนั้น ๆ วิธีการตั้งโจทย์ปัญหา วิธีการแก้ปัญหา ผลการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้และศึกษาต่อไป ทำให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการทำวิจัยมากขึ้น

4. การสอนโดยใช้ผลการวิจัยประกอบการสอน เป็นการให้ผู้เรียนได้รับรู้ว่า ทฤษฎี ข้อความใหม่ๆ ในศาสตร์ของตนในปัจจุบันเป็นอย่างไร นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างศรัทธาต่อผู้สอนรวมทั้งทำให้ผู้สอนไม่เกิดความเบื่อหน่ายที่ต้องสอนเนื้อหาเดิม ๆ ทุกปี

2. กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ เพราะการสื่อสารเป็นกระบวนการส่งหรือถ่ายทอดเรื่องราว ข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ เหตุการณ์ต่าง ๆ จากผู้สอนยังไปผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย ดังนี้

2.1 การฝึกทักษะในการฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) โดยใช้เทคนิคสุนทรียสนทนา (Dialogue) เป็นการฝึกทักษะการฟังอย่างลึกซึ้งทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น ฝึกการเป็นผู้ฟังที่ดี ฟังผู้อื่นพูดอย่างตั้งใจ ฟังให้มาก พูดให้น้อยลง ไม่พูดแทรกขณะอีกฝ่ายกำลังพูด ทำให้ฟังและได้ยินมากขึ้น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้ในการทำงานหรือการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดี

2.2 การฝึกทักษะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้เทคนิค Communities of Practice หรือ CoP ซึ่งเป็นการดึงความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลออกมา เพื่อแลกเปลี่ยนและทำให้เกิดการเรียนรู้

2.3 การฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม, เรียนรู้แบบกลุ่ม ปฏิบัติงานกลุ่ม เป็นวิธีสอนที่ครูมอบหมายให้นักเรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ร่วมมือกันศึกษาค้นคว้าหาวิธีการแก้ปัญหาหรือปฏิบัติกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัด หรือความสนใจ เป็นการฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกันตามวิธีแห่งประชาธิปไตย

2.4 การฝึกทักษะการใช้เทคโนโลยีการสื่อสาร ใช้เทคโนโลยีเพื่อวิจัย จัดระบบ ประเมิน และสื่อสารสารสนเทศ ใช้เครื่องมือสื่อสาร เชื่อมโยงเครือข่าย (คอมพิวเตอร์ เครื่องเล่นมีเดีย ฯลฯ) และ social network อย่างถูกต้อง เหมาะสม เพื่อเข้าถึง (access) จัดการ (manage) ผสมผสาน (integrate) ประเมิน (evaluate) และสร้าง (create) สารสนเทศ เพื่อทำหน้าที่ในเศรษฐกิจฐานความรู้ปฏิบัติตามคุณธรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

3. การเรียนรู้แบบขั้นบันได (IS) กระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลตามที่คาดหวังนั้น มีมากมายหลายวิธี กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบขั้นบันได 5 ขั้นก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่น่าสนใจ ที่ครูสามารถนำไปปรับใช้ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามบริบทและธรรมชาติของวิชา โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้น L1 การตั้งประเด็นคำถาม/สมมติฐาน (Learning to Question) เป็นการฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด สังเกต ตั้งข้อสงสัย ตั้งคำถามอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

ขั้น L2 การสืบค้นความรู้จากแหล่งเรียนรู้และสารสนเทศ (Learning to Search) เป็นการฝึกแสวงหาความรู้ ข้อมูล และสารสนเทศ จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ตหรือจากการปฏิบัติทดลอง เป็นต้น

ขั้น L3 การสรุปองค์ความรู้ (Learning to Construct) เป็นการฝึกนำความรู้และสารสนเทศหรือข้อมูลที่ได้จากการอภิปราย การทดลอง มาคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเป็นองค์ความรู้

ขั้น L4 การสื่อสารและการนำเสนออย่างมีประสิทธิภาพ (Learning to Communicate) เป็นการฝึกให้ความรู้ที่ได้มานำเสนอและสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพให้เกิดความเข้าใจ

ขั้น L5 การบริการสังคมและจิตสาธารณะ (Learning to Serve) เป็นการนำความรู้สู่การปฏิบัติ ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ในบริบทรอบตัวและบริบทโลกตามวิถีภาวะที่เหมาะสม โดยจะนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์

จะเห็นได้ว่า การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ครูต้องยึดความสมดุลจึงจะส่งผลให้การจัดการเรียนรู้สำหรับนักเรียนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป้าหมายการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ การปูพื้นฐาน ความรู้และทักษะสำหรับการมีชีวิตที่ดีในภายหน้า ลักษณะของการเรียนรู้จึงเป็นสมดุลระหว่างคุณลักษณะในตารางฝั่งซ้ายและขวา 15 ประการ ดังนี้

ขั้นกับครู/ครูเป็นตัวตั้ง (Teacher-directed)	เด็กเป็นหลัก (Learner-centered)
สอน	แลกเปลี่ยนเรียนรู้
ความรู้	ทักษะ
เนื้อหา	กระบวนการ
ทักษะพื้นฐาน	ทักษะประยุกต์
ข้อความจริงและหลักการ	คำถามและปัญหา
ทฤษฎี	ปฏิบัติ
หลักสูตร	โครงการ
ช่วงเวลา	ความต้องการ
เหมือนกันทั้งห้อง (One-size-fits-all)	เหมาะสมรายบุคคล (Personalized)
แข่งขัน	ร่วมมือ
ห้องเรียน	ชุมชนทั่วโลก
ตามตำรา	ใช้เว็บ
สอบความรู้	ทดสอบการเรียนรู้
เรียนเพื่อโรงเรียน	เรียนเพื่อชีวิต